

УДК 323.1 : 316.75 ДЦ УНР «1950»

DOI: [https://doi.org/10.33782/eminak2020.4\(32\).479](https://doi.org/10.33782/eminak2020.4(32).479)

НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА ДЕРЖАВНОГО ЦЕНТРУ УНР В ЕКЗИЛІ Й ІДЕОЛОГІЯ «НЕПЕРЕДРІШЕНСТВА» У 1950-Х РОКАХ

Василь Яблонський

Національний інститут стратегічних досліджень (Київ, Україна)

e-mail: vy2006@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2998-7203>

У статті розглядається політика Державного центру Української Народної Республіки щодо міжнародних та іноземних об'єднань й інституцій у 50-х роках ХХ ст. Встановлено, що ведення діяльності спрямованої на розвал СРСР і відновлення незалежності України супроводжувалося потужними ідеологічними суперечками як всередині української політичної еміграції, так й у відносинах з міжнародними партнерами.

Відстежується еволюція ставлення американських урядових і приватних чинників до проблем неросійських народів СРСР та їх права на самовизначення. Якщо для урядових інституцій США та більшості російських еміграційних центрів головним в антибільшовицькій діяльності було зруйнування «імперії зла», то для українців та їх союзників не менш важливим було відновлення суверенітету їх держав. Ідеологічний концепт «непередрішенства», який сповідувався певними національними визвольними центрами (насамперед, російськими) та партнерами із Американського комітету визволення від більшовизму, став тим «вододілом», який тривалий час стримував інтегрування українського еміграційного співтовариства до роботи в «Інституті вивчення СРСР» та на радіо «Визволення».

Ключові слова: ДЦ УНР в екзилі, Американський комітет визволення від більшовизму, «непередрішенство», радіо «Визволення» / «Свобода»

Державний центр УНР на еміграції на початок 1950-х років мав тридцятирічну історію та досить вдалу спробу об'єднати навколо себе українські еміграційні політичні партії. У 1948 р. у системі Державного центру (ДЦ) була утворена представницька структура – Українська національна рада (УНРада) – до якої увійшли усі тодішні політичні еміграційні сили, окрім союзу гетьманців-державників. Однак уже з другої сесії УНРади ми починаємо спостерігати відцентрові тенденції – з еміграційного передпарламенту вийшла досить впливова Організація українських націоналістів революціонерів (ОУНР), керівники якої у 1948 р. до останнього вагалися щодо доцільності долучення до ДЦ УНР. Одним із публічно озвучених мотивів виходу із ДЦ УНР стало обвинувачення усієї УНРади у «симпатіях до концепції «непередрішенства». І хоча справжньою причиною цього кроку «революційної» ОУНР стала неспроможність останньої поставити під свій контроль УНРаду, а з нею і весь Державний центр УНР, питання «непередрішенства» заслуговує на більш детальний розгляд.

Дослідники практично не зверталися до дослідження концепції «непередрішенства». Певна група робіт, які лише дотично стосуються заявленої проблематики – це публікації колишніх працівників радіо «Визволення» (з 1959 р. – радіо

«Свобода»)¹. Вони цінні тим, що показують сприйняття та ставлення американських чинників до національних визвольних рухів народів СРСР взагалі, та до українського – зокрема. Цікавою є праця дослідниці Олени Ремовської, яка досліджує діяльність української редакції радіо «Свобода» за весь час її існування². Зокрема, вона розглядає співпрацю УНРади (*насправді – Державного центру УНР в екзилі – Авт.*) з Американським комітетом визволення від більшовизму (АКВБ). Важливо буде згадати роботу Федора Пігідо «Консолідація і т. зв. «непередрішенство»³ та дослідження Михайла Добрянського «До питання кризи в Державному Центрі УНР. Інститут і асоціація»⁴. У цих роботах автори розглядають проблеми співпраці з АКВБ (насамперед, на радіо «Визволення» та в Інституті вивчення СРСР) через призму внутрішньополітичних відносин у Державному центрі Української Народної Республіки.

«Наприкінці 40-х років, в епоху президентства Гаррі Трумена, керівники міністерства оборони і Державного департаменту зрозуміли, яку роль може зіграти в ідеологічній боротьбі з комунізмом створена на американські гроші радіостанція, – згадував про ці процеси багаторічний співробітник Радіо Свобода Джин Сосін. – Озброївшись талантами східноєвропейських і радянських емігрантів, можна було пробитися через «залізну завісу», яка за час Холодної війни перетворилася на непробивний льодовий щит»⁵. Ініціатором створення Радіо Свобода став Джордж Фрост Кеннан – американський дипломат, автор ідеї про «політику стримування», яка фактично визначила американсько-радянські відносини у роки Холодної війни.

У повоєнний період український визвольний рух, логікою нової ситуації та «холодної війни», отримав змогу більш активно співпрацювати із широким міжнародним антикомуністичним рухом, який підтримувався урядами західних держав. Першу роль у цьому процесі стали відігравати Сполучені Штати Америки. Так, у США наприкінці 1940-х років була створена антикомуністична організація, яка отримала назву Американський комітет визволення від більшовизму (АКВБ, або «Амкомліб» – від англ. «American Committee for Liberation from Bolshevism»). Вона позиціонувала себе, як приватна некомерційна структура, яка, однак, мала досить значні фінансові ресурси. Як з'ясувалося пізніше, ці ресурси спрямовувалися із бюджету Центрального розвідувального управління (ЦРУ) США. З 1970-х років започатковані АКВБ медійні та дослідницькі проекти почали фінансуватися Конгресом США.

Крім того, еміграційний уряд брав провідну роль у Паризькому блоці. Національні центри поневолених народів СРСР, які змушені були провадити свою діяльність в еміграції, у 1953 р. утворили в столиці Франції Блок, який отримав назву за

¹ Mickelson S. *America's other voice: the story of Radio Free Europe and Radio Liberty*. Greenwood Publishing Group, Inc., 1983. 269 p.; Critchlow J. *Radio Liberty: Radio Hole-in-the-Head*. Book Surge Publishing, 2006. 216 p.; Sosin G. *Sparks of Liberty: An Insider's Memoir of Radio Liberty*. PennState Press, 1999. 313 p.; Сосін Дж. *Искры Свободы. Воспоминания ветерана радио / Пер. с англ. О. Поленовой, И. Толстого. Б.м., 2008. 248 с. URL: <https://docs.rferl.org/archive/ru/sosin.pdf>*

² Ремовська О. *Говорить Радіо Свобода. Історія української редакції*. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2014. 163 с.

³ Пігідо Ф. *Консолідація і т. зв. «непередрішенство»*. Новий Ульм: Видавництво «Українських вістей», 1958. 20 с.

⁴ Добрянський М. *До питання кризи в Державному Центрі УНР. Інститут і асоціація*. Б.м.: Видавництво «Українські Вісті», 1955. 64 с.

⁵ Sosin G. *Sparks of Liberty...* P. 11.

місцем свого створення. На конференції 1955 р., в якій брали участь представники національних центрів Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії, Ідель-Уралу, Північного Кавказу, Туркестану та України, це міжнародне об'єднання було перейменовано у Лігу визволення народів СРСР (Паризький Блок). За переліком учасників ми бачимо, що ця структура не включала у себе російські еміграційні комітети. Більше того, Паризький блок із самого початку створювався, як організація, яка б мала протидіяти домінуванню росіян у міжнародній еміграційній визвольній політиці.

Річ у тім, що практично усі російські емігрантські групи виступали за збереження єдиної російської держави з «національними окраїнами» після повалення більшовицького режиму в СРСР. Винятком у цьому багатоголосому хорі була російська «Крондштадська група», яка не ставила умовою для національних центрів обов'язкове входження до російської держави, лише допускала добровільне створення «російської співдружності». Більшість росіян стояла на позиції пострадянського визначення щодо суверенітету тих чи інших республік, іншими словами йшлося про те, що не можна наперед визначати долю народів, не виносячи попереднє рішення до утворення демократичної російської держави. Звідси і термін «непередрішенство».

Уряди західних держав, які підтримували національно-визвольні рухи, фактично теж стояли на позиціях «непередрішенства», оскільки це диктувалося певним прагматичним підходом – передбачалося, що об'єднаним фронтом на еміграції представників усіх поневолених народів буде легше досягти мети. Як не парадоксально це виглядає, але більшість «советологів» були під впливом радянської пропаганди, тому вони доносили своїм урядам те, що в СРСР є нова спільність людей – «радянський народ», для якої національні питання є неважливими. Експівробітник радіо «Визволення» Джеймс Крічлоу у своїм мемуарах пізніше напише, що якийсь час було хибне уявлення, «що країною заправляв саме російський народ, а інші національності стрімко втрачали свою ідентичність, здаючись під тиском русифікації». На початку діяльності АКВБ і радіо «Визволення» американським співробітникам «присутність у коридорах і студіях білорусів, татар, представників Кавказу і Центральної Азії здавалася якоюсь сентиментальною аберацією, яка не має нічого спільного з реальною роботою»⁶. Це несприйняття радянської реальності американцями вилилося навіть у назвах радіостанцій. Якщо «Голос Америки» і «Бі-Бі-Сі» розповідали переважно про життя у США та Великобританії, то радіо «Вільна Європа» мала мовлення у країнах-сателітах СРСР, а радіо «Визволення» розраховувало на аудиторію республік СРСР. Виходячи із цієї логіки, завдання, які стояли перед народами Польщі, Угорщини, Чехословаччини й інших країн – це отримання реального суверенітету, а українці, білоруси, таджики, грузини й інші підрадянські народи – мали лише позбутися більшовицького режиму. Українські політичні емігранти своєю принциповою позицією зруйнували ці стереотипи американців і змусили дослухатися до думки представників неросійських народів.

Раніше згаданий вихід ОУНР з передпарламенту на другій сесії УНРади трактувався сторонами по-різному. Коаліція партій з Державного центру розцінила це як політичний тиск і шантаж. Діячі ОУНР своє рішення мотивували тим, що ядро Державного центру виявляє готовність співпрацювати з московськими емігран-

⁶ Critchlow J. Radio Liberty... P. 137.

тами на базі «непередрішенства». Ось що писав Петро Мірчук, один із повоєнних ідеологів ОУНР: «після війни певні американські круги висунули концепцію “непередрішенства”. Насамперед, – казали вони, – треба спільно боротись за знищення большевицької системи, за повалення большевицького уряду а тоді щойно прийде черга на розмови про новий уряд Росії. На підсилення принадности своєї концепції “непередрішенства” між немосковською політичною еміграцією, ті чинники сипнули грошовими “піддержками”. І, на диво, знайшлися – скоро й між українськими політичними емігрантами «політики», згідні на “непередрішенство”. Ласою на фінансові підмоги тим, що апробують “непередрішенство”, виявилася й еміграційна УНРада. І це, власне було політичною причиною виходу “ОУНР” із УНРади. У висліді гострої критики конвенції “непередрішенства”, вона, та підступно небезпечна для української державницької справи концепція, скоро завмерла»⁷. У цих твердженнях, з огляду на партійність дослідника, присутні певні перебільшення ролі ОУНР у даному процесі. На позиції «непередрішенства» не стала жодна українська еміграційна політична група, всі вони послідовно обстоювали безумовну незалежність України, не пов’язуючи її навіть з теоретичним можливим входженням до російської некомуністичної держави.

Ідеологія «непередрішенства», як ми з’ясували, мала російські корені і цей принцип був покладений в основи редакційної політики «Радіо Свобода», яке на початковому етапі недооцінювало важливість «неросійських» народів СРСР. «Згоди з американцями досягнули представники всіх народів, крім українців, – пізніше писав співробітник радіо Джеймс Крічлоу. – Вони наполягали на неприйнятності одного з пунктів редакційної політики, розробленої американською стороною, – так званої політики «непередрішенства» (англ. – «non-predetermination») майбутнього тих народів, які були у складі Радянського Союзу. Її суть – у тому, що лише народ, який живе у цій країні, має законне право визначати, яким буде його майбутнє, – чи це буде незалежність, чи республіка федеративною одиницею у складі Росії. Більшість народів погодилися з цим. Але українська еміграція, яка була дуже потужною, не приймала цього, – згадував Д. Крічлоу. – Вони називали це федералізмом, а “федералізм” для них було поганим словом. Для того, щоб ви краще уявили, про яку потужність я кажу: у США тоді жили близько 2 мільйонів етнічних українців, вони були дуже добре організовані, зокрема політично, мали серйозне представництво у Вашингтоні. Тож було дуже складно»⁸. Тому обвинувачення ОУНР щодо «ядра УНРади», яке нібито готове співпрацювати з росіянами, виглядало як маніпулювання та було значним перебільшенням.

Американський комітет визволення від більшовизму, формуючи радіо, добирав працівників, керуючись рекомендаціями організованих політичних груп еміграції з Радянського Союзу. Із самого початку з комітетом, мали тісні контакти чотири російські еміграційні групи та деякі грузинські, вірменські й азербайджанські політичні об’єднання. Подібний підхід застосовувався і до перемовин з українцями.

Для початку роботи з емігрантами була створена координаційна рада радіо «Визволення» – допоміжна структура, яка мала допомагати Комітетові у створенні проєкту. Сіг Мікельсон, президент Радіо Вільна Європа / Радіо Свобода (РВЕ/РС) у 1972-75 роках, згадує, що практично усі народи СРСР на еміграції були репрезентовані

⁷ Мірчук П. Революційний змаг за УССД. URL: <http://www.ukrcenter.com/Література/Петро-Мірчук/25838-1/Революційний-змаг-за-УССД>

⁸ Critchlow J. Radio Liberty... P. 137.

«щонайменше кількома політичними групами, які конкурували між собою, і посадити їх за стіл переговорів було надзвичайно складно. Найбільше проблем, за словами Мікельсона, «Амкомліб» на цьому етапі мав саме з українською еміграцією.

Україна, найбільша після Росії за кількістю населення, не була представлена на жодних із цих переговорів (станом на середину 1952 р.; маються на увазі попередні засідання координаційної ради). Українська еміграція складалася з елементів настільки ворожих один до одного, що вони не могли навіть домовитися про делегацію, яка б їх представляла. Через рік, у червні 1953 р. «Амкомліб» навіть оприлюднив заяву, в якій розкритикував різні еміграційні осередки за «неспроможність відкинути внутрішні розбіжності і об'єднатися в один антикремлівський фронт»⁹.

Зрештою, у 1953 р. радіо «Визволення» розпочало свою діяльність без української редакції. У березні, в ефір вийшла перша передача російською мовою. Згодом, після російської, радіо «Визволення» утворило азербайджанську, білоруську, вірменську, грузинську й інші редакції, а на початок 1955 р. у структурі радіостанції вже було 17 редакцій різними мовами. З українцями узгодили усі питання у 1954 р.

Українська редакція радіо «Визволення» передала першу програму на територію України 16 серпня 1954 р. Прес-служба АКВБ повідомила: «Радіо «Визволення» [...] започаткувало сьогодні, 16 серпня, вперше радіопересилання українською мовою, перестерігаючи український народ, що радянський режим намагається скріпити себе відкликами до української національної гордості та пропозиціями стану «молодшого брата» великоросів за підтримку диктатури»¹⁰. Важливість роботи української редакції у комітеті пояснювали зокрема й тим, що «українці щодо числа є після росіян другим народом Радянського Союзу, і їхня кількість становить 44 мільйони»¹¹.

Діаспорна преса відреагувала на цю важливу подію. Газета «Свобода», близька до Державного центру УНР, 26 серпня 1954 р. написала про те, що очікування українських передач радіо «Визволення» нарешті справдилися. «Довго, дуже довго тяглися переговори і затягувалася справа українського відділу радіо «Визволення» [...]. Понад рік тривали переговори, а від травня цього року почалося комплектування редакційного складу і пробні висилання. Врешті, редакційний склад укомплектовано, і 16 серпня о 5-й годині, по обіді європейського часу, українські передачі пішли в етер, тобто на Україну»¹².

О. Ремовська, говорячи про початковий період формування української редакції радіо «Визволення», звертає увагу на присутні у різних джерелах суперечності щодо цього процесу. «Ця сама газета (Свобода. – Авт.) у перших своїх повідомленнях про радіо «Визволення» пише, нібито своїм існуванням українська редакція завдячує Миколі Ливицькому – члену уряду Української Народної Республіки (УНР), пізніше – президентові УНР в екзилі. Саме він, за версією видання, домовлявся з Амкомлібом про формування при радіо «Визволення» українського відділу «на базі конкретної роботи без устійнення будь-якої політичної платформи». Водночас, за іншими даними, створення української редакції радіо «Визволення» лобював член «Амкомлібу», українець за походженням Михайло Терпак. Микола Француженко,

⁹ Ремовська О. Говорить Радіо Свобода... С. 8-9.

¹⁰ Радіо «Визволення» в Мюнхені почало передачі українською мовою // Свобода. 1954. № 159. С. 1.

¹¹ Ремовська О. Говорить Радіо Свобода... С. 12.

¹² Українські передачі радіо «Визволення» // Свобода. 1954. № 164. С. 2.

один із «піонерів» радіо «Визволення», у 2004 р. так згадував роль і місце Терпака у появі української редакції: «Пан Михайло Терпак був сам при радіомовленні ще у США, належав до найвищої влади, так би мовити, яка організувала і опікувалася радіостанцією. Поїхав – знайшов редактора, пана Добрянського, який був прекрасним журналістом. Він знайшов дуже доброго редактора Ромашка». У структурі «Амкомлібу» Терпак працював з 1952 до 1964 р., після цього продовжив свою кар'єру в «Голосі Америки»¹³.

Обидва твердження і газети «Свобода», і Миколи Французенка, на нашу думку, не суперечать одне одному. Ми спостерігаємо дві сторони одного процесу: Микола Лівіцький від імені уряду ДЦ УНР вів перемовини із АКВБ щодо створення української редакції, а Михайло Трепак, як співробітник АКВБ формував редакцію, знаходячи кваліфіковані журналістські кадри.

Згідно з принципами своєї політики, радіо «Визволення», запрошувало до української редакції представників різних політичних сил. У 1954 р. до її складу увійшли відомі еміграційні журналісти. Очолив редакцію діяч Українського національно-державного союзу (УНДС) Микола Ковальський (Париж). Іншими працівниками редакції стали: один із очільників Української революційно-демократичної партії (УРДП) Микола Степаненко (Нью-Йорк), один із лідерів Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) Михайло Добрянський (Лондон), колишній член Організації українських націоналістів (ОУНм) Юрій Таркович (Німеччина) та ще один представник УРДП Андрій Ромашко (Василь Кубрик) (Німеччина). Газета «Свобода» відзначила збалансований склад української редакції: «є практично всі: ліві, праві, «золота середина» і безпартійні. Осторонь стоять тільки прихильники ЗЧ ОУН [Закордонні частини Організації українських націоналістів] і ЗП УГВР [Закордонного представництва Української головної визвольної ради]»¹⁴. Журналісти газети не відзначили відсутність у складі редакції представників ще однієї потужної політичної сили на еміграції – ОУН під проводом А. Мельника. Позицію ОУНм щодо співпраці з АКВБ ми ще відзначимо пізніше, коли розглядатиметься проблема діяльності наукових установ на еміграції.

Вихід в ефір першої української програми радіо «Визволення» відзначили на спеціальному прийомі у мюнхенському «Домі мистецтва». На зустріч зібралися не лише представники менеджменту радіо «Визволення» та співробітники української редакції, а й їхні колеги з інших підрозділів¹⁵. «Головно теплими були привітання шефів білоруської, вірменської, туркестанської і азербайджанської редакцій. Всі національні редакції повідомили у своїх пересиланнях про початок українських радіопередач, а наші брати білоруси видали з цього приводу спеціальну радіовідозву»¹⁶.

Протистояння українських політичних партій у контексті концепції «непередришенства», паралельно із справою участі у роботі радіо «Визволення», розгорталися науковій сфері.

8 липня 1950 р. в Мюнхені було засновано Інститут з вивчення історії та культури СРСР, завданням якого було дослідження проблем «советології» (радянознавства). Цей Інститут, як і радіо «Визволення», фінансувався Американським Коміте-

¹³ Ремовська О. Говорить Радіо Свобода... С. 12-13.

¹⁴ Українські передачі радіо «Визволення»... С. 2.

¹⁵ Ремовська О. Говорить Радіо Свобода... С. 13.

¹⁶ Українські передачі радіо «Визволення»... С. 2.

том визволення від більшовизму, який виділяв Інституту досить значні кошти. До праці в Інституті долучилося чимало українських науковців, зокрема професор Б. Мартос, М. Добрянський, П. Феденко й інші дослідники. Частина з них входила до Державного центру УНР.

Представники правих політичних середовищ критикували такий підхід. «В українській громаді виникала якась невиразна надія, що з американцями вдасться владнати українську справу. Українські науковці в еміграційних роках настраждалися на роботах не за фахом, а американці спонукали їх доброю оплатою. І слабші захиталися, потягнулися до «золотого тельця», але скоро і одверто висунули своє гасло: “Наука – це не політика”»¹⁷.

Інша частина українських науковців об'єдналася в «Незалежну Асоціацію дослідників советської теорії і практики в національних проблемах» (НА). Були скликані установчі збори названої інституції, в яких брали участь продекан Українського Вільного Університету (УВУ) проф. Ю. Бойко-Блохин, І. Кошелівець, проф. Б. Крупницький, продекан УВУ проф. В. Орелецький, редактор М. Орест, доц. Д. Пеленський, редактор У. Майстренко, проф. Савицький, доц. Л. Ребет та ін.¹⁸

Аргументів противникам співпраці із науковими структурами куди входили російські емігранти додала публікація президента АКВБ в одному з російських видань. Вони були переконані, що Президент АКВБ Говленд Г. Сарджент досить лояльно ставився до ідей «єдиної та неподільної Росії». Зокрема, це проявилось у відзначенні 200-ліття МГУ, де Г. Сарджент вчергове досить компліментарно, і недовірно з точки зору історичної об'єктивності, висловився у передмові до книги, присвяченій цьому науковому закладу¹⁹. Р. Смаль-Стоцький, який дещо пізніше доєднався до Асоціації, також активно включився у дискусію: «Російський царат винищував всю західно-європейську культуру поневолених націй і встановлював Московський університет як осередок для їх обмосковлювання. А американські професори, духовні нащадки Вашингтона й Джеферсона, разом з през[идентом Г.] Сарджентом дбають про те, щоб «ця горда річниця для російського народу не пропала!» [...] Як там із значенням цієї річниці для «неросійських народів»? Чи звичайнісінька правда і пристойність не наказують згадати щось також про те історичне тло, те брутальне нищення культур і наук неросійських народів, нищення яких започатковане заснуванням цього університету?»²⁰.

Ось що писав Ю. Бойко-Блохин, учений і член УНРади: «Заснування Асоціації не є спробою «повалити» Інститут натиском зі зовні. Ми свідомі того, що до Інституту пішла велика група українських науковців, гарячих патріотів. Вони вірять, що їм гідно вдасться забезпечити українські наукові інтереси в рамках Інституту... Ми стоїмо на засадах наукового об'єктивізму. [...] Однак, коли навіть математика має право на аксіоми, то тим більше вони є конечні в науках соціологічних. Для Асоціації аксіомою є існування великої української нації, що йде невпинно до своєї державної самостійності, через яку виявить себе український нарід»²¹.

¹⁷ Тетеріна-Блохин Д. Незалежна асоціація дослідників советської теорії і практики в національних проблемах. Ю. Бойко-Блохин – засновник незалежної асоціації // Українознавство. 2002. № 4. С. 19-28. URL: <http://archive.nndiuv.org.ua/fulltext.html?id=2312>

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Смаль-Стоцький Р. Московський університет і АКВБ // Свобода. 1955. 6 жовтня.

²¹ Бойко Ю. Під прапором незалежної науки // Українське слово. 1954. 10 жовтня.

Іншу позицію представив Федір Пігідо, один із активних прихильників праці урядовців і науковців в Інституті. «Як аргумент проти УНРади, опоненти, а зокрема ОУН під зверхністю полк[овника] А. Мельника, висувають також закид, що дехто з активних діячів Державного Центру працює в установах, які є під контролем АКВБ. Тут треба визнати нашим опонентам певну рацію. Справді, – один член ВО та два члени Президії УНРади працюють в Інституті в Мюнхені та в Радіо Визволення. Демократичні кола також вважають подібне сполучення не бажаним, хоч на практиці воно і не витворює будь-яких колізій. А це тому, що поперше – всякі розмови з АКВБ провадить переважно Президія Паризького Бльоку, подруге – роботу, скажемо, в Інституті вивчення ССРСР, – встановлення тематичних плянів, затвердження праць до друку, як і весь контроль наукової діяльності Інституту – здійснює автономна в своїх діях Наукова Рада, що складається з 11-х членів (два від росіян, два від українців та по одному від азербайджанців, білорусів, вірменів, грузинів, ідель-уральців, північно-кавказців, кримських татар та туркестанців) і, зрештою, відносини з АКВБ займають порівнюючи незначне місце в цілому об'ємі діяльності Виконавчого Органу УНРади»²². Ми досить докладно зупинилися на цьому питанні, оскільки це була лише верхівка українського світоглядного «айсберга» – співпрацювати чи не співпрацювати із спільнотами, які не визнавали право українського народу на незалежність, сповідуючи ідеологію «непередрішенства».

Навіть після початку співпраці з АКВБ між партіями УНРади у ДЦ УНР час від часу проявлялися непорозуміння та конфлікти на цьому ґрунті. До прикладу, причиною конфлікту стала сепаратна домовленість УРДП з АКВБ про підтримку часопису «Ми ще повернемося». З позиції діячів УНДО і УСП (Української соціалістичної партії), з АКВБ може домовлятися тільки уповноважений представник Державного центру, а не кожна політична організація окремо, тим більше, коли ця організація має свого представника у виконавчому органі.

Діячі УРДП вчинили інакше: вони домовилися з АКВБ про матеріальну підтримку і про це не повідомили інших членів уряду. У цій справі заступник голови уряду С. Довгаль мав декілька розмов з Ф. Пігідо та М. Воскобійником, доводячи їм, що подібна позиція шкодить не лише коаліції, до якої входить УРДП, але й всьому Державному центру Української Народної Республіки.

У травні 1955 р. вчергове загострилися стосунки між фракціями УНРади. Особливої напруженості вони набули на спільному засіданні президії передпарламенту та виконавчого органу 28 травня 1955 р. під час обговорення «Проекту співпраці еміграції народів ССРСР з АКВБ»²³. Проект передбачав входження представників ДЦ до цієї організації, де рішення мали прийматися не шляхом голосування, а шляхом узгодження позицій, консенсусом. Проте представники ОУН і УНДС на цьому засіданні виступили проти цього проекту. А коли справа дійшла до голосування, голова УНРади Осип Бойдуник не хотів ставити його на затвердження. Він спрямував «Проект» до комісії закордонних справ, щоб там через свого однопартійця Ю. Бойка загальмувати справу. Однак Ю. Бойкові не вдалося досягнути цієї мети: комісія більшістю голосів (4 проти 1-го) проект ухвалила й рекомендувала президії УНРади прийняти його до відома та вважати, що він відповідає інтересам української визвольної політики. Незважаючи на це рішення, О. Бойдуник ще раз хотів

²² Пігідо Ф. Консолідація і т. зв. непередрішенство... С. 7.

²³ Див.: Центральний держархів вищих ланок влади та управління України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 252. Арк. 16-19.

повернути «Проект» до комісії. Коли його спроби були відхилені, то він вирішив зробити тиск на членів президії погрозою своєї відставки. Однак це не переконало представників УНДО, УСП, і УРДП, до яких пізніше приєднався представник Союзу земель соборної України (СЗСУ) В. Доленко (голова комісії з закордонних справ УНРади).

О. Бойдуника підтримували М. Лівіцький та Є. Гловінський з УНДС. Опинившись у меншості у президії, 28 травня 1955 р. О. Бойдуник подав у відставку з посади голови УНРади. Пересвідчившись, що і відставка голови не вплинула на прийняття рішень президією, провід ОУН відкликав Д. Андрієвського з посади керівника ресорту закордонних справ уряду.

Ці події також призвели до переходу в опозицію до уряду УНДС. Свої претензії члени УНДС, виходячи з їхніх заяв, висловлювали лише до виконавчого органу, а не до Державного центру у цілому.

Українська політична еміграція у цей період поділилася на два основних табори: прихильників співпраці із згаданими американськими структурами (АКВБ, Радіо «Визволення» та Інститут вивчення СРСР) та її противників. Непримиренні противники подібної співпраці – обидві Організації українських націоналістів, наголошували на неприпустимості співпраці з російськими емігрантськими структурами й американськими чинниками, які не визнавали безумовне право українців на незалежність без проведення референдуму після повалення більшовицького режиму (Ідеологія «непередрішенства»). Більш помірковані політичні партії, переважна більшість яких входила до Державного центру УНР, зрештою дійшли висновку щодо важливості співпраці з Американським комітетом визволення від більшовизму для досягнення мети, яка стояла перед усіма українськими політичними еміграційними групами – відновлення незалежності України. За великим рахунком, в українській еміграції вибір був невеликий: або замикатися у своєму емігрантському середовищі та дотримуватися принципів «чистої політики» або використовувати можливості та ресурси західних союзників, насамперед США.

Більшістю українських політичних сил був обраний другий шлях. При цьому, Державний центр УНР у цілому, і партії, які до нього входили, своєю діяльністю ніколи не ставили під сумнів пріоритетність відновлення незалежності Української держави.

REFERENCES

- Boiko, Yu.** (1954, October 10). *Pid praporom nezaleznoi nauky* [Under the banner of independent science]. *Ukrainske slovo* [in Ukrainian].
- Critchlow, J.** (2006). *Radio Liberty: Radio Hole-in-the-Head*. Charleston [in English].
- Dobrianskyi, M.** (1958). *Do pytannia kryzy v Derzhavnomu Tsentri UNR. Instytut i asotsiiatsiia* [On the issue of crisis in the State Center of the Ukrainian People's Republic. Institute and association]. N. d. [in Ukrainian].
- Mickelson, S.** (1983). *America's other voice: the story of Radio Free Europe and Radio Liberty*. Praeger [in English].
- Mirchuk, P.** (1985). *Revoliutsiinyi zmah za USSD* [Revolutionary competition for USSD] Retrieved from <http://www.ukrcenter.com/Література/Петро-Мірчук/25838-1/Револуційний-змаг-за-УССД> [in Ukrainian].
- Pihido, F.** (1958). *Konsolidatsiia i t. zv. «neperedrishenstvo»* [Consolidation and so-called non-predetermination]. *Novyi Ulm* [in Ukrainian].
- Removska, O.** (2014). *Hovoryt Radio Svoboda. Istorii ukrainskoi redaktsii* [Radio Liberty to Says. History of the Ukrainian edition]. Kyiv [in Ukrainian].

- Sosin, Dzh.** (2008). *Iskry Svobody. Vospominaniya veterana radio* [Sparks of Liberty. An Insider's Memoir of Radio Liberty]. Retrieved from <https://docs.rferl.org/archive/ru/sosin.pdf> [in Russian].
- Sosin, G.** (1999). *Sparks of Liberty. An Insider's Memoir of Radio Liberty*. Pennsylvania [in English].
- Smal-Stotskiy, R.** (1955, October 6). Moskovskiy universytet i AKBB [Moscow University and American Committee for the Liberation of Bolshevism]. *Svoboda* [in Ukrainian].
- Teterina-Blokhin, D.** (2002). Nezalezhna asotsiatsiia doslidnykiv sovietskoi teorii i praktyky v natsionalnykh problemakh. Yu. Boiko-Blokhyn – zasnovnyk nezaleznoi asotsiatsii [The Independent Researchers' Association of Soviet Theory and Practice in National Problems. Yu. Boiko-Blokhin is the founder of an independent association]. *Ukrainoznavstvo*, 4, 19-28 [in Ukrainian].

Vasyl Yablonskyi

(The National Institute for Strategic Studies, Kyiv, Ukraine)

e-mail: vy2006@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2998-7203>

National Liberation Struggle of State Center of UNR in Exile and Ideology of 'Non-Predetermination' in the 1950s

The policy of the State Center of the Ukrainian National Republic (UNR) on international and foreign associations and institutions in the 50s of the 20th century is analyzed in the paper. It has been found out that the activities aimed at the collapse of the USSR and the restoration of Ukraine's independence were accompanied by strong ideological disputes both within the Ukrainian political emigration and in relations with international partners.

The evolution of the attitude of American governmental and private factors to the problems of the non-Russian peoples of the USSR and their right to self-determination is traced. When for the US government institutions and most Russian emigration centers the major task in anti-Bilshovyk activity was the destruction of the 'evil empire', for Ukrainians and their allies it was no less important to restore the sovereignty of their states. The ideological concept of 'non-predetermination' professed by some national liberation centers (primarily Russian) and the partners from the American Committee for Liberation from Bolshevism became that 'watershed' that for a long time held the Ukrainian emigration community back from working at the Institute for the Study of the USSR and at Radio Liberty.

Ukrainian political emigration during this period was divided into two main camps: supporters of cooperation with these American structures and its opponents.

In general, the choice for Ukrainian emigration was small: either to be locked in their emigrant environment and adhere to the principles of «pure politics» or to use the capabilities and resources of West allies, especially the United States.

The majority of Ukrainian political forces chose the second path. At the same time, the State Center of the Ukrainian People's Republic as a whole, and the parties that were part of it, never questioned the priority of restoring the independence of the Ukrainian State.

Keywords: State Center of the UNR in exile, American Committee for Liberation from Bolshevism, 'non-predetermination', Radio Free Europe/Radio Liberty